

HİKMET-AKADEMİK EDEBİYAT DERGİSİ
[JOURNAL OF ACADEMIC LITERATURE]
VEFATININ 100. YILINDA
ALİ EMİRİ ÖZEL SAYISI
YIL 10, EYLÜL 2024

Mehmet ÖZER

Dicle Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Doktora Öğrencisi
Diyarbakır/TÜRKİYE
ozer.8839@gmail.com
ORCID

KİTÂBİYÂT / BOOK REVIEW

Eser: ALİ EMİRİ EFENDİ, OSMANLI
DOĞU VİLÂYETLERİ -OSMANLI
VİLÂYAT-I ŞARKİYYESİ-

Makale Türü: Kitap Tanıtım ve Değerlendirme	Article Information: Book Review
Yükleme Tarihi: 13.05.2024	Received Date: 13.05.2024
Kabul Tarihi: 30.08.2024	Accepted Date: 30.08.2024
Yayımlanma Tarihi: 30.09.2024	Date Published: 30.09.2024

İntihal / Plagiarism

Bu makale **turnitin** programında taranmıştır.
This article was checked by **turnitin**.

Atıf/Citation

Özer, Mehmet. "Ali Emiri Efendi, Osmanlı Doğu Vilâyetleri -Osmanlı Vilâyat-ı Şarkıyyesi-". (Kitap Tanıtımı ve Değerlendirme). *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]* Vefatının 100. Yılında Ali Emiri Özel Sayısı, (Eylül 2024), 1059-1063.

Özer, Mehmet. "Ali Emiri Efendi, Osmanlı Doğu Vilâyetleri -Osmanlı Vilâyat-ı Şarkıyyesi-". (Book Review). *Hikmet-Journal of Academic Literature* Special Issue on the 100th Anniversary of Ali Emiri's Death, (September 2024), 1059-1063.

10.28981/hikmet.1483414

Yayımlanan makalelerde Araştırma ve Yayın Etiğine riayet edilmiş; COPE (Committee on Publication Ethics)'un Editör ve Yazarlar için yayımlamış olduğu uluslararası standartlar dikkate alınmıştır.

b

HİKMET-AKADEMİK EDEBİYAT DERGİSİ
[JOURNAL OF ACADEMIC LITERATURE]
VEFATININ 100. YILINDA
ALİ EMİRÎ ÖZEL SAYISI
YIL 10, EYLÜL 2024

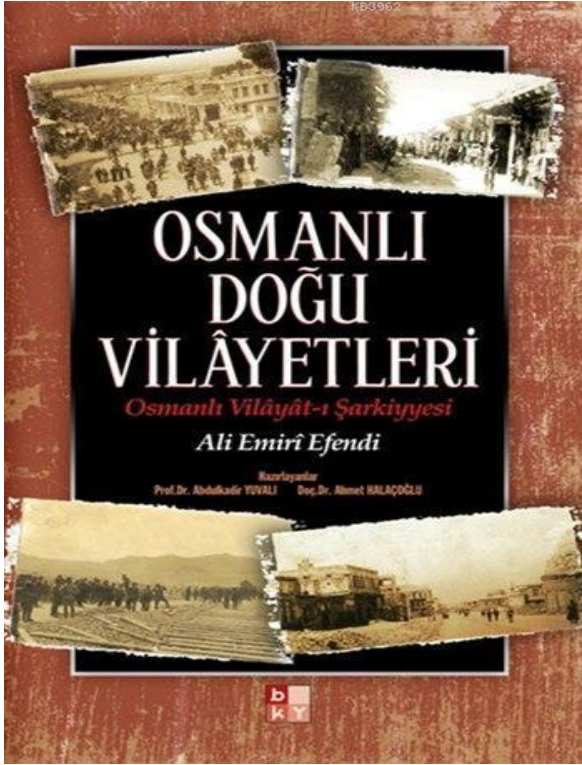
Mehmet ÖZER

KİTÂBİYÂT/BOOK REVIEW

**ALİ EMİRÎ EFENDİ, OSMANLI DOĞU VİLÂYETLERİ –OSMANLI VİLÂYAT-I
ŞARKİYYESİ-**

Hazırlayanlar: Prof.Dr. Abdulkadir YUVALI, Doç. Dr. Ahmet HALAÇOĞLU

BKY Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2015, 246 s. ISBN: 9789944118460

Ali Emirî Efendi 1857 yılında Diyarbakır'da doğmuştur. İlk eğitimi doğduğu şehirde alan Ali Emirî Efendi daha sonra çeşitli devlet görevlerinde bulunmuştur. Görevli olduğu süre boyunca bir yandan da ilmî araştırmalar yapmış ve birçok eser kaleme almıştır. Çocukluğundan itibaren büyük bir kitap sevgisi taşıyan Ali Emirî Efendi, devlet görevlisi olarak gittiği yerlerde kütüphaneleri gezerek binlerce yazma ve matbu esere ulaşmıştır.

Osmanlı'nın son dönem aydınlarından olan Ali Emirî Efendi onlarca kitap kaleme almıştır. Bu eserlerden bir tanesi de "Osmanlı Vilâyat-ı

Şarkîyesi" isimli kitabıdır. Ali Emirî Efendi bu eserinde genel olarak doğu illerinden bahsetmek istediğini ancak ekseriyetle Diyarbakır şehrinden bahsettiğini bildirmektedir. Osmanlı Vilâyat-ı Şarkîyesi'nde Doğu vilayetlerinin genel olarak zengin kültür ve tarihi ile bölgenin Türk hâkimiyetine geçişi, demografik yapı, Ermenilerle ilgili mevzular, vatan sevgisi gibi konular ele alınmıştır.

Eserin baş kısmında hazırlayanların önsözü vardır. Burada eserin ilk olarak Dârü'l-hilâfeti'l-aliyye Evkaf-ı İslâmiye Matbaası'nda 1918 yılında neşredildiği bilgisi verilmektedir. Abdulkadir Yuvalı ve Ahmet Halaçoğlu tarafından bahse konu eserin 1992 yılında sadeleştirilmiş bir şekilde yayımlandığı aktarılmaktadır. Eserin BKY yayınlarından 2008 yılında çıkan ilk baskısının ardından 2015 yılında ikinci baskısının çeşitli düzenlemeler yapılarak yayımlandığı ifade edilmiştir. Buna göre eser hem sadeleştirilmiş hem de orijinal haliyle verilmiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün bu kitapla ilgili olarak "Milli İstiklâl davamız için önemli" sözü eserin ön sözünde paylaşılmış ve Milli Mücadele öncesi doğu vilayetlerimizin durumunun aydınlanması bakımından önemli olduğu vurgulanmıştır.

Kitap, önsözden sonra şu kısımlara ayrılmıştır:

Giriş

-Ali Emirî Efendi (Hayatı, Fikrî Yapısı, Eserleri, Osmanlı Doğu Vilâyetleri'nin Sadeleştirilmesinde Takip Edilen Metod)

1-Birinci Bölüm (Osmanlı Doğu Vilâyetleri)

-Doğu Vilâyetlerinden Diyarbakır

-Diyarbakır Vilâyetinin Nüfusu ve Müslim-Gayrimüslim Köyleri

- Birinci Dünya Savaşı Sırasında Diyarbakır'da Yapılan Tahribât ve Adaletsizlikler Hakkında İşittiğimiz Olaylardan Bazıları

-Diyarbakır Vilâyetinin Tarihçesi

-Yavuz Sultan Selim Han'ın Diyarbakır Şehrini Fethi, El-Cezire ve Bütün Kürdistan Ahalisinin Osmanlı Devleti'ne Karşı Dostluk ve Hizmetleri

- Vatan Sevgisi, Çalışma ve İlim

-Medenileşme Eğilimi ve Yeteneği

-Sonuç

2-İkinci Bölüm (Osmanlı Vilâyet-i Şarkıyesi)

-Vilâyet-i Şarkıye'den Diyarbakır Vilâyeti

-Diyarbakır Vilâyetinin Mikdâr-ı Nüfusu, Müslim ve Gayrı Müslim Nisbet-i 'Adedi

-Dört Seneden Beri Devam Eden Şu Muharebe vaktinde Diyarbakır Vilâyetinde İcrâ Olunan Tahribât ve Ta'addiyât Hakkında İşitmekte Olduğumuz Vakâyi'den Bir Nebze

-Diyarbakır Vilâyetinin Tarihçesi

-Yavuz Sultan Selim Han Hazretleri Tarafından Âmid Şehrini Sûret-i Feth ve Teshîri, Diyarbakır ve El-Cezire ve 'Umûm Kürdistan Ahalisinin Devlet'i Osmaniye Cânibine İbraz-ı Kemâl-i Musâdakat ve Hüsn-i Hidmetleri

- Vatan Muhabbeti, Sa'y ü Gayret, İlim
- Kabilyet-i Temeddün ve İsti'dâd-ı Medeniyet
- Netice

Kitabın giriş bölümünde Ali Emirî Efendi'nin hayatı, fikri yapısı ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Bununla birlikte eserin sadeleştirilmesinde takip edilen metot anlatılmıştır. Önemli bir husus olarak dipnot konusuna değinilmiştir. Buna göre kitabı hazırlayanların vermiş olduğu dipnotların, Ali Emiri Efendi'nin vermiş olduğu dipnotlarla karışmaması için, "(Y. D.)" şeklinde bir kısaltmayla verildiği ifade edilmiştir.

Kitabın birinci bölümü Osmanlı Vilâyat-ı Şarkıyesi'nin başlangıç bölümüdür. Birinci Bölümdeki sadeleştirilmiş metinde "Osmanlı Doğu Vilayetleri" başlığı altında Ali Emirî Efendi tarafından eserin yazılış amacını anlatılır. Bunun dışında özellikle dönemin siyasi yapısından, dost ve düşman ülkelere, Anadolu'daki nüfus dengesinden, Meşrutiyet rejime kadar birçok konuda bilgiler verilir.

Osmanlı Doğu Vilayetleri, başlığı altında verdiği genel bilgilerden sonra yedi alt başlık ve sonuç kısmıyla eseri tamamlar.

-Doğu Vilâyetlerinden Diyarbakır (s.45-54): Bu bölümde Ali Emirî Efendi doğduğu dönemde Osmanlı Devleti ve onun bir vilâyeti olan Diyarbakır'ın siyasi ve sosyal durumu hakkında bilgi verir. Kısmen düzelen yapının 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı ile bozulduğunu ve bu yıllarda İslahat Heyeti'nin Diyarbakır'a gönderildiğinden bahsedilir.

-Diyarbakır Vilâyetinin Nüfusu ve Müslim-Gayrimüslim Köyleri (s.55-58) : Başlıkta bahsedilen hususlar rakamlara dayanılarak tablolştırılmıştır. Ali Emirî Efendi rakamlardan yola çıkarak, Ermenilerin bir devlet değil muhtariyet bile kuramayacağı sonucuna varmıştır.

-Birinci Dünya Savaşı Sırasında Diyarbakır'da Yapılan Tahribât ve Adaletsizlikler Hakkında İşittiğimiz Olaylardan Bazıları (s.58-71): Eserin bu bölümünde Diyarbakır'ın askeri merkez olması sebebiyle merkezde çeşitli tarihi yapıların, kitabelerin zarar gördüğü anlatılır. Köylerde ise Ermenilerin yaptığı zulümden bahsedilir.

-Diyarbakır Vilâyetinin Tarihçesi (s.71-82): Ali Emirî Efendi bu bölümde Diyarbakır'ın tarihi hakkında bilgi verir. Diyarbakır'ın İslamiyet öncesi tarihine pek değinmeden İslamiyet sonrası tarihini anlatır. İslamiyet'ten sonra Diyarbakır'a hâkim olan devlet ve beylikler konu alınmıştır.

-Yavuz Sultan Selim Han'ın Diyarbakır Şehrini Fethi, El-Cezire ve Bütün Kürdistan Ahalisinin Osmanlı Devleti'ne Karşı Dostluk ve Hizmetleri (s.82-95) : Yavuz Sultan Selim ile Şah İsmail arasında Diyarbakır için yapılan mücadeleler anlatılır. Çaldıran savaşını kaybeden Şah İsmail'in Diyarbakır'dan hemen vazgeçmediğini ve yıllarca şehri kuşatma altında bıraktığından bahsedilir. Ali

Emirî Efendi bu mücadelede Diyarbakır halkının Osmanlı Devleti'nin tarafında durduğunu belirtir.

-Vatan Sevgisi, Çalışma ve İlim (s.95-106): Ali Emirî Efendi, Meşrutiyet'in ilk yıllarında neşrettiğini bildirdiği "Âmid, Diyarbakır, El-Cezîre" dergisinde yayımlanan bir makalesini olduğu gibi kitabın bu bölümüne aldığını bildirmiştir.

-Medenileşme Eğilimi ve Yeteneği (106-114): Ali Emirî Efendi Ermeniler tarafından ortaya atılan, Müslümanların Ermeniler kadar medenileşme yeteneğine sahip olmadıkları, iddialarını çeşitli örneklerle çürütme yoluna gitmiştir. Müslümanların kurduğu büyük medeniyetten bahsetmiştir. Eser boyunca olduğu gibi bu bölümde de yazmış olduğu kitaplardan örnekler verip alıntılar yapmıştır.

-Sonuç (s.114-132): Sonuç bölümünde genel bir değerlendirmenin yanında çoğunlukla Ermeni olaylarına yer verilmiştir. Ali Emirî Efendi, Wilson ilkeleri kapsamında toplanacak olan heyetin dikkatini çekmek için bölge insanın gözüyle tespitlerini dile getirmiştir.

Eserde her ne kadar tarihî bir dönem anlatıyor olsa bile kendisi de bir şair olan Ali Emirî Efendi'nin üslûp tercihi kendisini hissettirmektedir. Olayları anlatırken yapmış olduğu tasvirler ve şiir parçaları dâhil olmak üzere alıntılardığı edebi malzemeler dikkat çekmektedir.

Sadeleştirilmiş olan ilk bölümün ardından eserin orijinal metni ikinci bölümde olduğu gibi verilmiştir. Kitabın son bölümünde Abdulkadir Yuvalı ve Ahmet Halaçoğlu tarafından Bibliyografya, Resimler ve Dizin bölümleri eklenmiştir. Abdulkadir Yuvalı ve Ahmet Halaçoğlu bugün bile milletimiz için çok önemli olan bir konu üzerinde yazılmış kıymetli bir eseri dikkatli bir çalışma neticesinde yayımlamışlardır.